

Transitions from Initial Vocational Education and Training Qualifications to Working Life in Finland – Observations and Reflections from an International Expert Panel

Sammandrag

Övergången från yrkesinriktade grundexamina till arbetslivet i Finland – observationer och reflektioner från en internationell expertpanel

Det Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU) genomförde en nationell utvärdering (2024–2026) av sysselsättningsresultaten för utexaminerade efter yrkesinriktad grundexamensutbildning. Som en del av detta arbete granskade en internationell expertpanel sysselsättningsresultaten för utexaminerade efter yrkesinriktad grundexamensutbildning i Finland ur ett jämförande perspektiv och identifierade viktiga styrkor, utmaningar och utvecklingsbehov för att bättre stödja de utexaminerades sysselsättning. Panelens analys baserades på bakgrundsdokumentation och ett besök i Finland i början av 2026. Under besöket intervjuade panelen företrädare för centrala intressentgrupper, däribland utbildningsförvaltningen, yrkesutbildningsanordnare, arbetsmarknadsorganisationer, studentorganisationer och andra relevanta aktörer.

Finlands yrkesutbildningssystem är internationellt erkänt för ett högt deltagande, jämlikhet i utbildningen och goda möjligheter att gå vidare till högre utbildning. Panelen noterade att arbetslösheten bland utexaminerade från yrkesinriktad grundexamensutbildning fortfarande är hög och drog slutsatsen att detta tyder på djupare strukturella utmaningar. Panelen betonar att de faktorer som ligger bakom svaga sysselsättningsresultat är flerdimensionella – de formas av ekonomiska cykler, förändringar på arbetsmarknaden, institutionella strukturer och hur yrkesutbildningen organiseras och kopplas till arbetslivet.

Den finländska arbetsmarknaden har genomgått en betydande omvandling till följd av teknologiska förändringar, ekonomisk omstrukturering och förändringar inom exportberoende industrier. I detta föränderliga sammanhang konkurrerar utexaminerade från yrkesutbildning inte bara med akademiskt utbildade jämnåriga utan också med halvqualificerade arbetstagare och migrerande arbetskraft. De utexaminerades ställning på arbetsmarknaden hänger samman med i vilken utsträckning deras färdigheter direkt motsvarar arbetets krav, i vilken mån utbildningsprogrammet signalerar tillräckliga inlärningsfärdigheter och hur stor risken är för variationer i kompetensens kvalitet. Materialet och intervjuerna tyder på att en faktor bakom den

höga arbetslösheten bland finländska utexaminerade från yrkesinriktad grundexamensutbildning är svaga kopplingar till arbetslivet, vilket kan återspeglas i brister i de specifika färdigheter som direkt krävs för att lyckas i arbetet. Situationen varierar dock mellan olika branscher. Branscher där det råder brist på arbetskraft och där utexaminerade från yrkesinriktad grundexamensutbildning utvecklar en stark yrkesidentitet och nära band till arbetsgivare – såsom hälso- och sjukvård och socialvård – uppvisar relativt låg arbetslöshet. Inom tekniska områden, där arbetsgivarnas engagemang är svagare och möjligheterna till lärande i arbetslivet är mer begränsade, har utexaminerade däremot större svårigheter att få arbete.

Lärande i arbetslivet framträdde som en viktig faktor som påverkar sysselsättningsresultaten. Läroavtalsutbildningar i Finland har låg arbetslöshetsgrad bland de utexaminerade, men de är fortfarande marginella för ungdomar och används främst av vuxna. Även om alla program inom yrkesinriktad grundexamensutbildning omfattar lärande i arbetslivet, är regelverket svagt, lärande i arbetslivet varierar avsevärt i längd och arbetsgivarna får ingen ekonomisk ersättning för att utbilda studerande inom utbildningsavtal. Inom läroavtalsutbildning kan arbetsgivare under vissa förutsättningar få utbildningsersättning. Avsaknaden av mekanismer för kostnadsdelning, i kombination med tillsynskrav, begränsar arbetsgivarnas deltagande, särskilt bland små företag. Internationell evidens visar att det krävs institutionella stödstrukturer såsom förmedlande organisationer, gemensamma finansieringsmodeller och tydliga kvalitetssäkringsmetoder för att bygga ut lärande i arbetslivet av hög kvalitet – områden där Finlands system fortfarande inte är tillräckligt utvecklat.

En betydande styrka hos den finländska yrkesinriktade grundexamensutbildningen är att den ger alla studerande behörighet till högre utbildning, vilket ökar dess attraktionskraft och stöder social rättvisa. Panelen identifierade också detta som en viktig faktor som påverkar sysselsättningsresultaten. Att stärka de utexaminerades övergång från yrkesinriktad grundexamensutbildning, särskilt till yrkeshögskolor, skulle kunna bidra till att minska arbetslösheten, eftersom en del av de utexaminerade då skulle fortsätta direkt till fortsatta studier i stället för att träda in på arbetsmarknaden. Panelen betonar dock att en starkare övergång till högre utbildning förbättrar de övergripande resultaten endast om yrkesfärdigheterna hos dem som faktiskt går ut på arbetsmarknaden stärks samtidigt. Annars finns det en risk att den återstående gruppen får svagare utsikter på arbetsmarknaden. Detta illustrerar en verklig utbildningspolitisk avvägning: Finlands yrkesutbildning förväntas underlätta både en smidig övergång till sysselsättning och en bred tillgång till högre utbildning, även om internationell evidens visar att dessa mål inte alltid är lätta att förena.

Styrningen av det finländska yrkesutbildningssystemet är mycket decentraliserad och bygger på förtroende, vilket ger utbildningsanordnare en hög grad av självständighet för att svara på lokala arbetsmarknadsbehov. Den här decentraliseringen leder dock också till ojämna praxis och begränsade mekanismer för systematiskt utbyte av effektiva strategier mellan områdena. Begränsade institutionella strukturer för arbetsgivarnas medverkan leder också till variationer i hur väl samarbetet mellan anordnare och arbetsgivare fungerar. Under de senaste åren har styrningen övergått till en hybridmodell som kombinerar lokal autonomi med resultatbaserad finansiering och överenskomna mål genom förhandling. Även om detta har skärpt fokus på

resultaten, som till exempel sysselsättning, betonar panelen att dessa resultat – på grund av ojämna regionala ekonomiska förhållanden – ofta faller utanför utbildningsanordnarnas kontroll.

Ett annat område som panelen identifierade som underutvecklat är yrkesutbildningens roll inom Finlands nationella innovationssystem. Intervjudata visade att yrkesutbildningen fortfarande i första hand betraktas som en leverantör av kvalificerad arbetskraft snarare än som en aktiv deltagare i innovation. Även om det finns exempel på framgångsrikt lokalt samarbete med yrkeshögskolor så är dessa initiativ fortfarande fragmenterade. Det finns stor potential att bättre definiera och ytterligare stärka yrkesutbildningens bidrag till innovation och regional utveckling.

Slutligen erbjuder Finlands mycket flexibla och modulära yrkesutbildningssystem individuellt anpassade utbildningsvägar och ett starkt erkännande av tidigare lärande – egenskaper som är värdefulla för vuxenstuderande men som kan innebära utmaningar för yngre studerande. En långtgående individualisering kan försvaga gemensamma yrkesidentiteter och göra det svårare för lärare att ge konsekvent stöd. Även om Finlands system för prognostisering av kompetensbehov är rikt på information, är dess styrande inflytande fortfarande begränsat: de studerandes val påverkas endast i liten utsträckning av arbetsmarknadsdata, och karriärvägledningen inom den grundläggande utbildningen verkar inte vara tillräcklig för att åtgärda denna brist.

På det hela taget drar panelen slutsatsen att Finlands yrkesutbildningssystem har betydande styrkor, särskilt dess starka engagemang för rättvisa, öppenhet och goda möjligheter att gå vidare till högre utbildning. Samtidigt belyser den ihållande höga arbetslösheten bland unga utexaminerade från yrkesinriktad grundexamensutbildning behovet av mer sammanhängande kompetensutveckling, starkare och mer institutionaliserat samarbete med arbetsgivare, mekanismer för att dela kostnaderna för lärande i arbetslivet, mer strukturerade former av lärande i arbetslivet och en tydligare och bättre integrerad roll för yrkesutbildningen i regionala och nationella innovationssystem. Att lösa dessa utmaningar kräver långsiktiga, samordnade och sektorsspecifika åtgärder som stärker både den finländska yrkesutbildningens arbetsmarknadsrelevans och de utbildningsmöjligheter den erbjuder.